

Recensjoner

Mark Blach-Ørsten & Ida Willig (red.):

Den fælles dagsorden og alle de andre: en nyhedsuge-analyse af medieindhold, mediebrug og forventninger

København: Samfundslitteratur, 2016, 339 s.

Boka *Den fælles dagsorden og alle de andre* står i en tradisjon. Den første danske nyhetsuke-undersøkelsen fant sted i 1999 under ledelse av Anker Brink Lund. En stort anlagt innholdsanalyse av danske medier resulterte den gang i boka *Først med det sidste – en nyhedsuge i Danmark*. En oppfølgende datainnsamling skjedde i 2008, og funn og resultater herfra ble publisert i rapporten *Hvor kommer nyhederne fra? Den journalistiske fødekæde i Danmark før og nu*. Og i 2012 ble ”prosjekt nyhetsuke” gjennomført for tredje gang – også denne gang med materiale innsamlet i løpet av årets uke 46.

Mengden av materiale er nå enda større enn tidligere: 50.000 artikkelenheter fra trykte medier, et lignende antall fra nettaviser, 5.000 innslag fra radio og tv, samt nyheter fra sosiale medier og fra nyhetsbyråer.

Boka *Den fælles dagorden og alle de andre* bygger på datamaterialet fra 2012. Det er blitt en innholdsrik og mangfoldig bok. De 15 artiklene i boka går i dybden i ulike deler av nyhetsmaterialet, og gir ved hjelp av både kvantitative og kvalitative metoder innsikt i deler av det store materialet.

I tidligere rapporter fra det danske nyhetsuke-prosjektet har nyhetenes ”fødekæde” vært et hovedfokus, altså hvordan nyheter oppstår og hvor de kommer fra. Jeg har inntrykk av at dette perspektivet er noe nedtonet i denne siste boka. Riktignok kan vi i innledningen lese en kort omtale av de ulike grader av redaksjonell bearbeiding – eller mangel på sådan – som er registrert i materialet. Forfat-

terne holder seg til tredelingen mellom *servicejournalistikk* som i det vesentlige er basert på pressemeddelelser; *rutinejournalistikk* der journalisten tilføyer noe for egen hånd, og *fokusjournalistikk* som er laget på journalistens egne premisser. I tillegg kommer byråstoff og versjonering. Fokusjournalistikken utgjør som forventet den klart minste andel av journalistikken som produseres.

Men dette ”fødekæde”-perspektivet vises lite igjen i artiklene i boka. I stedet rettes søkelyset i større grad mot brukeren; mot publikums mediebruk, deltakelse og innflytelse. Her er også casestudier av journalistiske saksområder som har fått relativt liten oppmerksomhet fra forskere tidligere.

De fem første artiklene er samlet under fellestemaet ”Kampen om dagsordenen”. Bokas to redaktører innleder med å presentere resultater fra en spørreskjema-undersøkelse som viser at både politikere, journalister og den alminnelige borger er enige om at det er de to førstnevnte gruppene som setter samfunnets dagsorden, i samspill med hverandre. Borgerne spiller mindre rolle her, det er alle tre gruppene enige om. I en påfølgende artikkel problematiserer Bente Halkier publikums forhold til den politiske og nyhetsmessige dagsorden. Kanskje har dagsordenforskningen hatt en for snever og fastlåst oppfatning av både hva som er ”nyheter” og hva som er ”politikk”? Dessuten kan publikum være ambivalent mellom normative forestillinger og sosiale muligheter: Riktignok mener de at de har for liten innflytelse på samfunnets dagsorden, men de gjør da heller ikke mye for å delta aktivt i dagsordensettingen.

Boganmelder: **Svein Brurås**, professor, Høgskulen i Volda.

I en artikkel om ”brukere i bevegelse” gjøres det opp status for danskenes valg av nyhetskilder, basert på en spørreundersøkelse. TV-nyhetene var i 2012 fortsatt den mest sentrale nyhetskilden for folk flest. Artikkelen peker også på bevegelse i nyhetsforbruket fra 2008 til 2012.

Har sosiale medier ført til at brukerne i større grad er med på å sette dagsorden? Spørsmålet blir drøftet i en artikkel der data-materialet består av sju ledende nyhetsavisers publiseringer på Facebook og kommentar-trådene knyttet til disse sakene. Her handler det altså om brukergenerert innhold. Påvirker disse leserkommentarene på noen måte dagsorden og mediens gatekeeping-funksjon? Vel, ifølge forskerne finnes det i disse kommentartrådene få eksempler på nye og originale synspunkter, nye idéer og ny informasjon. Artikkelen inneholder for øvrig interessante observasjoner om nyhetsmediens strategier for å engasjere publikum i Facebook-debatten.

Det femte og siste bidraget i denne delen av boka er en studie av hvordan den visuelle kommunikasjonen og presentasjonsformen i danske nettaviser har utviklet seg.

I bokas andre del er fire casestudier samlet under overskriften *Dem og oss*. Alle de fire casene var store nyhetssaker i Danmark i den aktuelle uken i 2012. Framing er et felles teoretisk perspektiv for de fire studiene. Det mest interessante bidraget i mine øyne er en studie som Tobias Raun har gjort om hvordan saken om en ung transseksuell person som ønsket hormonbehandling og operasjon ble omtalt i nyhetsmediene og samtidig debattert på en åpen Facebook-gruppe for transseksuelle. Representasjonen på de to plattformer var svært forskjellig. Nyhetsmediens dekning var personfokusert, lite prinsipiell og vinklet mot at leserne skal ta stilling til spørsmålet om 15-åringen skal få ”skifte kjønn” - som i dette tilfellet er en upresis og forenklet problemstilling. På Facebook-siden for transkjønnede i Danmark er diskusjon langt bredere. Facebook blir ikke bare en alternativ nyhetskilde, men den blir for mange den *primære* kilden til kunnskap om saken. Facebook-gruppen får flere parallelle funksjoner: den blir en kanal for

nyheter; den blir et rom for deling av personlige erfaringer og formidling av støtte, og den blir et forum for politisk mobilisering. Studien viser hvordan sosiale medier i visse tilfeller spiller en vesentlig rolle som nyhetsformidler, ikke minst for minoritetsgrupper som ikke får dekket sitt nyhetsbehov i tradisjonelle medier.

De øvrige artiklene i denne delen av boka tar for seg henholdsvis den såkalte ”juletsaken” der et borettslag ikke lenger ville ha juletre på gårdsplassen; dekning av sorg i mediene med utgangspunkt i et drap i København og brutale dødsfall i Gaza, samt dekningen av finanskrisen. Sistnevnte studie påviser ved hjelp av framinganalyse at danske mainstream medier i 2012 var forbausende enige om at finanskrisen rammet Danmark på grunn av negative forhold i andre land, nærmere bestemt svak økonomistyring i Sør-Europa, mens danske næringslivledere og politikere heldigvis opptrådte ansvarlig og rasjonelt slik at skadene ble begrenset. Denne artikkelen er velskrevet, lesverdig og utfordrende.

I bokas tredje og siste del beveger vi oss inn i ulike stoffområder i journalistikken. De seks artiklene favner bredt, fra sportsjournalistikk til vitenskapsjournalistikk. Noen av bidragene er casestudier av konkrete saker fra nyhetsuiken, andre er i hovedsak kvantitative studier av hvordan et saksfelt dekkes. Et underliggende spørsmål i flere av bidragene er hvordan journalistikken på de respektive felt – sport, kultur, kjendis, klima – skiller seg fra alminnelig nyhetsjournalistikk.

Visste den tidligere syklisten og nåværende sykkeldirektøren Bjarne Riis om doping som foregikk i internasjonal sykkel sport? Dette var et stort spørsmål i mediene i nyhetsuiken i 2012, og Bjarne Riis unnlot å svare. Studien av denne saken viser ikke bare hvordan avisen BT framer Bjarne Riis-saken, men den viser også hvordan avisen iscenesetter seg selv som en undersøkende og sannhetssøkende avis og demonstrerer sin rolle som aktør.

Artikkelen om *kulturjournalistikken* er et av få steder i boka der redaktørens innledende bemerkninger om grader av journalistisk bearbeiding blir anvendt. Den kvantitative analysen viser at en overveiende del av kultur-

stoffet er enten servicejournalistikk eller rutinejournalistikk, og dermed i stor grad basert på informasjonssubsidier og eksterne initiativ. Kun mellom 10 og 15 prosent av sakene er såkalt fokusjournalistikk, som altså innebærer en selvstendig dagsordensetting, oppsøkende arbeid og en original historie.

Studien av nyhetsukens *kjendisjournalistikk* konkluderer med at dette er en journalistikk som produseres med et minimum av arbeidsinnsats. Nær halvparten av sakene har faktisk *null* kilder, noe som forklares med at historiene stammer fra kjendisenes PR-maskineri. I nyhetsuken var det et tilfang av i alt 834 kjendissaker i de utvalgte mediene. Forskerne som studerte *klimajournalistikk* fant på sin side totalt 48 saker i løpet av den samme uken. De peker på at ennå er ikke klima et selvstendig saksfelt i de journalistiske mediene, men det håndteres og innrammes dels som politisk journalistikk, dels som økonomisk journalistikk og dels som forbrukerjournalistikk.

Mens artikkelen om den danske museumsdebatten i 2012 blir i overkant detaljert og beskrivende for andre enn de spesielt interesserte, er den aller siste artikkelen i boka et høydepunkt. Her diskuteres en spektakulær nyhet i danske medier i 2012, nemlig åpningen av vitenskapsmannen Tycho Brahes 400 år gamle grav. Mens arkeologene hadde store forventninger til hva denne hendelsen kan lære oss om livet på 1600-tallet, var det et annet spørsmål som opptok mediene: Ble Tycho

Brahe drept av sin assistent ved hjelp av kvikksølv? Mediene er opptatt av *mordgåten* – og dermed ender også forskerne opp med å prioritere dette spørsmålet i sin formidling. Andre forskningsspørsmål forsvinner. Dette leder Sanne Knudsen til å stille en rekke spennende spørsmål om medialisering av vitenskap; om den romantiske fremstillingen av arkeologi som en evig skattejakt, og om mediens stereotype bilder av arkeologene – med «skæg, sandaler og håndstrikkede sweatre», mens de i realiteten stort sett arbeider bak et skrivebord. Artikkelforfatteren skriver poengtert og samtidig nyansert og innsiktsfullt.

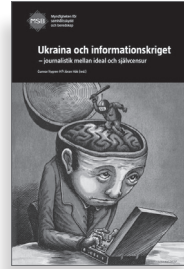
De 80 avisartiklene om denne saken ender for øvrig opp i en ikke-nyhet: Tycho Brahe ble *ikke* utsatt for et giftmord – noe forskerne for øvrig har ment hele tiden.

Den fælles dagsorden og *alle de andre* er et viktig bidrag til nordisk nyhetsforskning, og en bok det er vanskelig å komme utenom for alle som underviser om eller forsker på nyheter. Den inneholder en lang rekke innsikter og refleksjoner om dagens nyhetsformidling – eller rettere sagt: nyhetsformidlingen i 2012. For det er litt synd at det tok fire år fra datainnsamlingen til boka var klar. Nyhetsproduksjon og -forbruk endrer seg mye på fire år. Ikke minst er bruken av sosiale medier som nyhetskilde, som er tema flere steder i boka, under rask utvikling.

Til slutt: Jeg savner en aldri så liten presentasjon av bokas artikkelforfattere.

Gunnar Nygren & Jöran Hök (red.):
Ukraina och informationskriget: Journalistik mellan ideal och självzensur

Karlstad: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), 2016. 284 s. (rapport).

Efter Donald Trumps seger i det amerikanska presidentvalet hamnade ämnen som desinformation, fabricerade nyheter, åsiktsbubblor och ett påstått "post-truth"-tillstånd där sanningen reducerats till olika perspektiv, i centrum för både allmänpolitisk och vetenskaplig diskussion. För de som följt ryskt samhällsliv under senare decennier är dessa frågor välbekanta. Fejkade nyhetshändelser och smutskastningskampanjer, mediaspektakel och chimär politisk debatt, samt försök att sprida misstro och tvivel mot all form av kritik (inifrån eller utifrån) enligt logiken att alla utsagor bara reflekterar olika politiska perspektiv, är alla beståndsdelar av Putinregimens mediestrategi.

Flera av dessa teman återkommer i rapporten *Ukraina och informationskriget: journalistik mellan ideal och självzensur* (2016) som redigerats av Gunnar Nygren och Jöran Hök och är resultatet av ett samarbete mellan forskare från Sverige, Ryssland, Ukraina och Polen. Boken är publicerad av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). Ämnet är inte bara politiskt brännande, det aktualiserar flera viktiga frågeställningar som är av intresse också bortom det specifika fallet. Även om propaganda och politisk kontroll av information varit en integrerad del av krigföring i alla tider, innebar Ukrainakonflikten som utbröt 2014 inte bara en påminnelse om mediernas centrala roll i krig, utan också en indikation på hur radikalt denna roll förändrats. Beskrivningar som "informationskrig", "propagandakrig", "digital krigföring"

och "hybridkrig" försöker på olika sätt fånga mediernas mångfacetterade funktion i denna konflikt, en funktion som inbegriper alltifrån traditionell nyhetsförmedling genom krigskorrespondenter, nya former av rapportering (såsom ögonvittnesskildringar i sociala medier), till hackerattacker, internettroll och renodlade desinformationskampanjer.

Boken studerar och jämför rysk, ukrainsk, svensk och polsk medierapportering av Ukrainakonflikten under sommaren 2014. I fokus för analysen står tre frågor: 1) hur medierna beskriver och gestaltar konflikten; 2) vilken typ av källor de använder och hur de förhåller sig till källkritik och desinformation; samt 3) hur journalisterna ser på sin egen roll i konflikten, om de tar ställning eller eftersträvar opartiskhet.

Huvuddelen av studien utgörs av en innehållsanalys av rapporteringen i tre stora nyhetsmedier i varje land, med hjälp av ett gemensamt kodschema. Materialet är TV-nyheter och nyhetspress; digitala medier har (med några undantag, som jag återkommer till) inte inkluderats i urvalet. Utöver undersökningen av medieinnehåll har journalister i respektive land intervjuats om bland annat journalistiska dilemman de upplevt samt huruvida de upplevt sig utsatta för påtryckningar. Det komparativa angreppssättet, liksom kombinationen av textanalys och intervjuer, fungerar både fördjupande och kompletterande och bidrar enligt min mening till att skapa ett unikt forskningsbidrag inom ett ämne som för närvarande är fokus för många studier.

Undersökningen tar avstamp i en historisk översikt av mediers roll i krigföring i de-

Bokrecensent: **Emil Edenberg**, postdoktor, Centre for Baltic and East European Studies, Södertörns högskola.

mokratiska respektive auktoritära stater, som diskuterar bland annat Vietnamkriget som en vattendelare vad gäller kritisk krigsrapportering, inbäddade journalister under Falklands- och Gulfkriget samt mediernas misslyckande med att granska USA:s motiv för att anfalla Irak 2003. Kanske mindre bekant för många läsare är den intressanta diskussionen som förs om relationen mellan medier och krig i Ryssland, från den hårda mediekritiken som bidrog till att Ryssland drog sig ur det impopulära första Tjetjenienkriget, till det mer välsmorda PR-maskineriet under andra Tjetjenienkriget och det avancerade informationskriget under Georgienkonflikten 2008 vilket inkluderade såväl lojala massmedier som cyberattacker.

Fyra kapitel undersöker mediebevakningen i respektive land, samt de journalistiska dilemman som framkommit i intervjuerna. Särskilt fokus ligger på bevakningen av det nedskjutna malaysiska planet MH17 samt rapporteringen om ryska soldater i Ukraina (den officiella ryska hållningen var, och är fortfarande, att Ryssland inte deltar i kriget och att de ryska soldater som finns där åkt dit på privat initiativ). Även om det finns skillnader mellan de olika medierna inom varje land återfinns (kanske inte så förvånande) de största skillnaderna mellan de olika länderna. Skillnaderna framträdde i perspektiv, fokus, ordval och källanvändning. Den ukrainska krigsbevakningen präglades övervägande av ett patriotiskt, proukrainskt perspektiv och beskrev kriget som en mellanstatlig konflikt mellan Ukraina och Ryssland, medan den ryska bevakningen oftast tog tydlig ställning för de proryska separatisterna, delegitimerade den ukrainska sidan och framställde kriget som ett inbördeskrig, dock med tydlig inblandning av ”anti-ryska” västmakter. De bilder som gavs både i den polska och den svenska bevakningen låg närmare den ukrainska; i Polen var tonvikten på rysk aggression och Polens säkerhet, medan svenska medier fokuserade dels på europeisk säkerhetspolitik, dels på vanliga människor i krigsområdet. Dessa bokkapitel följer en enhetlig struktur, där resultaten av den kvantitativa innehålls-

analysen varvas med djupare nedslag i form av illustrerande exempel.

Att samma kodschema och presentationsstruktur används i alla bokens delstudier ger överskådlighet och jämförbarhet, och gör resultaten lättillgängliga även för den som inte är så väl bekant med respektive kontext. Baksidan med detta angreppsätt är att vissa delar ger intrycket av en något uppradande redovisning utan tillräcklig fördjupning eller problematisering. I mitt tycke är de kvalitativa nedslagen oftast de mest intressanta delarna i dessa kapitel, och det finns aspekter som kunde belysas mer ingående om formatet vore mindre strikt. Som ett exempel: i kapitlet om den ryska mediebevakningen nämns till exempel att ukrainska aktörer ofta benämndes som ”fascister”, men detta begripliggörs inte genom en diskussion om andra världskrigets centrala roll i rysk nationell mytologi och politiskt legitimitetsskapande. En sådan bakgrundsdiskussion kunde belysa hur narrativet om ett fascistiskt maktövertagande i Ukraina tillskrev kriget en närmast episk och existentiell mening, som en symbolladdad återupprepning av Rysslands historiska kamp mot fascismen. Kapitlet beskriver medieförhållandena i respektive land, men en ytterligare kontextualisering av till exempel historiska nationella själv- och fiendebilder kunde gett ytterligare dimensioner till analysen.

Därutöver innehåller boken en studie av den ryska engelskspråkiga TV-kanalen RT:s (tidigare Russia Today) Ukrainabevakning samt ett kapitel om desinformation och försök att bemöta denna. Även om de fyra delstudierna utgör stommen i analysen vill jag ändå framhålla dessa två kapitel som bokens kanske allra mest intressanta. Andreas Widholm visar i kapitlet om RT hur kanalen, med motot ”Question more”, positionerar sig som en underdog och sanningssägar på den internationella arenan genom att ifrågasätta och misskreditera västerländska medier, dock utan att anta motsvarande kritiska hållning till den ryska statens påståenden. I kapitlet om desinformation för Gunnar Nygren en spännande diskussion om hur framförallt den ryska staten använder sig av förfalskade nyheter, ofta

illustrerade med bildmaterial från helt andra sammanhang för att stödja sin verklighetsbeskrivning, och ger halsbrytande exempel som hur rysk TV rapporterade falska uppgifter om att ukrainska trupper korsfäste levande barn i Slovjansk.

Nygren diskuterar också webbsidan Stopfake, ett projekt startat av ukrainska mediestudenter med syftet att avslöja desinformation, och ger flera intressanta exempel på fejknyheter som avslöjats. Bägge dessa kapitel diskuterar de svårigheter det innebär både för allmänheten, journalister och för forskare att begripliggöra ett medielandskap där sanningen i allt högre grad reduceras till olika perspektiv. Om vi medger att nyhetsförmedling i någon mån alltid utgår från en särskild vinkel, betonar vissa saker och utelämnar andra, på vilka sätt skiljer sig desinformation och propaganda från ”normal” vinkling, och hur känner vi igen dem? För oss som forskar om nyhetsförmedling, hur väl fungerar traditionella teorier och distinktioner (såsom mellan ”nyheter” och ”propaganda”, eller ”fria” och ”censurerade” medier)? Detta berör naturligtvis större epistemologiska frågeställningar om på vilka grunder sanningsanspråk kan göras i nyhetsförmedling, och även om bokens författare inte avhandlar dessa teoretiska frågor i djupare bemärkelse ger boken gott om underlag för att fortsätta denna diskussion.

Bokens slutsatser ligger, påpekar författarna, till stor del i linje med tidigare forskning om mediers roll i krig. De radikalt olika mediebilder som ges av Ukrainakriget (framförallt i Ryssland och Ukraina) visar att trots att globalisering av medielandskapet har

inneburit tillgång till en mängd olika informationskällor, är medierna till stor del lojala med den egna staten och militären. Dessa resultat är naturligtvis delvis styrda av materialurvalet som ju nästan uteslutande utgörs av traditionell TV och nyhetspress. Hade studien inkluderat sociala medier eller alternativa digitala nyhetskällor är det möjligt att andra mönster skulle upptäckts, om än inte nödvändigtvis; Adi Kuntsman menar i sin bok *Figurations of Violence and Belonging* (2009) att även i deterritorialiserade onlinemedier tenderar nationella gränsdragningar snarare förstärkas än försvinna. Intervjuerna i boken ger en intressant inblick i journalisters egna erfarenheter av svårigheterna med att förena ideal om opartiskhet med samhällliga krav på patriotism. Hur journalisterna agerade påverkades, menar författarna, av närheten till konflikten men också av vilka journalistiska normer som dominerar i landet och graden av politisk kontroll av medierna.

Ukraina och informationskriget utgör sammanfattningsvis ett välkommet bidrag till ett snabbt växande forskningsfält, framförallt genom sin komparativa multi country-ansats, blandningen av metoder samt diskussionerna om desinformation och journalistiska ideal. Även om det på några ställen kunde behövs mer kontextualisering och problematisering för att göra full rättvisa åt materialet, är bokens resultat värdefulla både i sig som en kartläggning av mediebevakningen och mediernas roll under ett pågående krig i Sveriges närområde, och som utgångspunkt för vidare empirisk och teoretisk forskning.

Birgit Røe Mathisen & Lisbeth Morlandstø (red.):

Kommentaren – en sjanger i endring

Oslo: Cappelen Damm Akademiska, 2016, 208 s.

Birgit Røe Mathisen och Lisbeth Morlandstø bok *Kommentaren – en sjanger i endring* fokuserar på en av de journalistiska genrer som har stått för den kanske största tillväxten i nyhetsmedia under de senaste årtiondena: åsiktsjournalistiken, och då i synnerhet den kommenterande journalistiken. Genren är på intet sätt ny. Författarna nämner att dess tidiga föregångare kan hittas i 1600-talets brittiska tidningar. Sett till en norsk kontext växte de första mer renodlade kommentarsspalterna fram under 1800-talets senare del. Som övergripande genre inbegriper åsiktsjournalistiken en rad olika undergrupper, däribland ledarartiklar, krönikor, recensioner samt analys och kommentarer. Och det är alltså den sista av dessa – den kommenterande journalistiken som genre – som de båda författarna granskar närmare i sin bok.

Bokens upplägg bygger på en vetenskapligt präglad del (kapitel 1–7) som de båda forskarna Røe Mathisen och Morlandstø står bakom och en mer praktiskt inriktad del (kapitel 8–9) som Stein Sneve, kommentator i norska *Avisa Nordland*, har författat. Upplägget och det direkta tilltalet i texten gör boken lättillgänglig både för den som är intresserad av att förkovra sig i en bit av det journalistiska forskningsfältet och för den som strävar mot att utveckla sina praktiska kompetenser i genren kommenterande journalistik. Boken bör med fördel kunna användas som läromedel i journalistutbildningen men också inom det medie- och kommunikationsvetenskapliga

ämnesområdet.

I bokens inledande kapitel beskriver författarna kortfattat den kommenterande journalistikens framväxt ur ett historiskt perspektiv, varpå de knyter an till de spörsmål och förändringar som präglar samtiden. Studier har visat att åsiktsjournalistikens ökade omfattning inte enbart är ett nordiskt fenomen, utan en förändring som karakteriserar västerländsk nyhetsmedia i stort. Sociologen Brian McNair (2008) har till exempel beskrivit genrens tillväxt som explosionsartad och han menar också att det håller på att ske ett skifte i journalistiken från renodlad nyhetsrapportering till en större betoning på den tolkande och kommenterande journalistiken.

Några av de bakomliggande faktorer som i boken lyfts fram som tänkbara förklaringar till genrens starka expansion, är förändrad marknadsdynamik med ökad konkurrens om publikens uppmärksamhet, högre utbildningsnivå hos befolkningen samt ökad status för den journalistiska yrkesgruppen som sådan. Därtill kommer ekonomiska faktorer som att kommenterande journalistik är mindre kostsam jämfört med grävande journalistik. Vidare har digitaliseringen bidragit till en uppsjö av nya arenor för åsiktsyttrande, vilket inte minst har påverkat ungas mediepreferenser. Digitaliseringen har också inneburit förändrade förutsättningar för nyhetsmedierna då möjligheterna såväl som kraven har ökat.

Røe Mathisen och Morlandstø berör även framväxten av så kallade stjärnkommentatorer, en grupp av journalister som alltmer har kommit att bli en del av tidningarnas varumärken och som stundtals också innehar ett slags kändisstatus. I en hårt pressad konkur-

---

Bokrecensent: **Ulrika Andersson**, fil.dr., docent, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.

renssituation anses åsiktsjournalistiken kunna bidra till att fler läsare, tittare eller lyssnare riktar sin uppmärksamhet mot de medier vars åsiktsjournalistik utmärker sig. I ett sådant sammanhang tenderar också kommentatorernas profilering att bli en allt viktigare kugge i nyhetsmedias maskineri.

Alla ställer sig dock inte odelat positiva till den kommenterande journalistikens ökade betydelse. Røe Mathisen och Morlandstø nämner som exempel att norska politiker har beskrivit det rådande tillståndet som ett ”kommentariatets diktatur”, med innebörden att kommentatoriet har valt att lägga allt mindre fokus på politiska sakfrågor till förmån för personfokus, expertpaneler och fokus på politiken som spel. Kritiska röster har också höjts inom forskningen. Den kritik som framförts har bland annat handlat om att den kommenterande journalistiken ges företräde framför faktabaserad och undersökande journalistik samt att skillnaden mellan fakta och åsikter alltmer suddas ut.

Bokens empiriska grund baseras på studier av sex regionala mediehus i Norge, samtliga dagstidningar: *Adresseavisen*, *Avisa Nordland*, *Bergens Tidene*, *Fædrelandsvennen*, *Nordlys*, och *Stavanger Aftenblad*. Tidningarnas kommenterande journalistik har granskats genom kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys, därtill har redaktörer som arbetar med kommentarer intervjuats om sina erfarenheter av och syn på åsiktsjournalistiken som professionell praxis. Det empiriska materialet som helhet har samlats in under 2013–2015. Innehållsanalysen av åsiktsmaterialet har dock avgränsats till en tremånaders period under hösten 2013. Valet av regionala tidningar framför nationella motiverar Røe Mathisen och Morlandstø med att de vill lyfta fram de regionala mediernas plats i den nationella offentligheten och deras förmåga att påverka den nationella debatten.

Med utgångspunkt i åsiktsjournalistikens samhällsfunktion knyter författarna samman centrala teoretiska begrepp som makt, offentlighet, journalistiken som samhällsinstitution och dess makt att bestämma dagordningen, med den professionella praktik som de in-

tervjuade redaktörerna befinner sig i. Även journalistikens roll som åsiktbärare, folkbildare, kritisk granskare och regionalt språkrör diskuteras.

Det råder samstämmighet bland de intervjuade redaktörerna om att den kommenterande journalistiken har makt att sätta dagordningen, men hur stor denna makt är – det vill säga i vilken utsträckning kommentatoriet har makt att förändra människors åsikter eller de politiska besluten – råder det däremot delade meningar om. Ett av kommentariatets främsta privilegier handlar dock enligt redaktörerna om möjligheten att nå ut till ett stort antal människor. Eller som en av dem beskriver det: kommentatoriet har tillgång Norges viktigaste talarstol. I rollen som regionalt språkrör fungerar den regionala åsiktsjournalistiken i många fall som en motröst till den huvudstadscentrerade debatten. Men samtidigt upplever redaktörerna att det är svårt att nå ut på den nationella arenan, åtminstone via den tryckta tidningen. Internet och sociala medier kan ibland dock bidra till att regionala perspektiv får stor genomslagskraft på den nationella debattscenen genom att en specifik kommentar eller analys ”gillas” och sprids på till exempel Facebook och Twitter.

Studiens kvantitativa innehållsanalys visar att åsiktsjournalistiken i de regionala medierna i stor utsträckning utgår från ett nationellt perspektiv medan de lokala och regionala perspektiven hamnar i något mer skymundan. Trots att redaktörerna framhåller vikten av lokal och regional förankring i kommentarerna, finns en uppenbar diskrepans mellan ideal och praktik. Tematiskt siktar den kommenterande journalistiken till övervägande del in sig på den politiska arenan. Politik som tema har en kraftig övervikt i antalet kommentarer och steget ner till det näst vanligaste temat, sport, är stort. Sett till enskilda sakområden dominerar kommentarer om valet till Stortinget 2013, därefter följer områden som ekonomi och politiska partier. Men även de senare är i stor utsträckning kopplade till stortingsvalet: ekonomitemat berör som regel statsfinanserna alternativt kommunernas ekonomi, och temat politiska partier har som oftast sin

utgångspunkt i det pågående valet. En konklusion som Røe Mathisen och Morlandstø drar utifrån det studerade materialet, är att det framför allt är nyhetsjournalistikens dagordning som är styrande för de spörsmål och teman som tas upp i kommentarerna.

Författarna belyser även de utmaningar som det lokala och regionala kommentatoriet står inför när det gäller rekrytering till yrket, möjligheten att nå ut på den nationella arenan via sociala medier och, inte minst, utsikterna för att nå den unga publiken. Det står klart att den digitala arenan med sociala medier i spetsen erbjuder såväl möjligheter som prövningar för redaktionerna. Åsikterna om huruvida sociala medier har potential att bidra positivt till den kommenterande journalistiken som genre skiljer sig dock något mellan enskilda redaktörer. Centrala faktorer som ökad kvalitet, omedelbarhet och möjlighet till direkt respons, lyfts fram av flera redaktörer. Andra menar att sociala medier inte har så mycket att tillföra den kommenterande journalistiken, utan snarare riskerar att bidra till en kvalitets-sänkning när debatten – vilket stundom varit fallet – urartar. En gemensam ståndpunkt är dock att kommentatoriet i regional dagspress är i behov av en förnyring för att kunna nå ut till den unga publiken. Det handlar både om att rekrytera yngre förmågor till redaktionen som att lyfta frågor som är relevanta för de yngre generationerna. På så sätt är det möjligt att säkra den regionala åsiktsjournalistikens kvalitet och dess plats i samhället.

I den avslutande delen av boken tar så kommentator Stein Sneve över pennan och lotsar läsaren genom retorikens historia, med start i den grekiske filosofen Aristoteles bok *Retoriken*, och förklarar centrala begrepp som logos, etos och patos. Sneve lyfter även fram den argumenterande textens grundstenar både när det gäller dess form, innehåll och funktion. Han poängterar att han inte har för avsikt att försöka jämföra skillnader mellan effektiv och ineffektiv argumentation, utan att syftet med bidraget är att reda ut skillnaderna mellan god och dålig argumentation. Bokens läsare bjuds på handfasta råd när det gäller att bestämma tema för kommentaren och hur

arbetet med källor bör se ut. Sneve går även igenom grunderna för hur argumentationen byggs upp och ger förslag på hur språket kan finputsas för att ytterligare lyfta kommentaren. Även om bokens sista del i huvudsak är praktiskt inriktad, hindrar inte det författaren från att väva in kortare teoretiska perspektiv på åsiktsjournalistiken som genre.

Efter att ha läst boken är det framför allt två kritiska punkter som jag finner viktigt att lyfta fram. Båda rör de avgränsningar som har gjorts inom ramen för studiens innehållsanalys och dess påverkan på studiens generaliserbarhet.

För det första: trots att de båda författarna Røe Mathisen och Morlandstø lyfter fram digitaliseringens betydelse för åsiktsjournalistiken, är det den *tryckta* tidningens innehåll som ligger i fokus för själva innehållsanalysen. Förvisso berörs frågan i de intervjuer som har gjorts med redaktörerna och det nämns också att några av mediehusen publicerar alla kommentarer på både papper och webb. Men det framgår inte helt tydligt hur stor andel av papperstidningarnas kommenterande journalistik som även går att ta del av på webben eller i vilken utsträckning kommentarerna skiljer sig beroende på vilken plattform de publicerats på. Författarna nudar ämnet vid några tillfällen men gör ingen analys av det digitala materialet. Givet det utrymme som frågan om åsiktsjournalistikens plats i den digitala världen får i boken som helhet, vore det rimligt att också studera det åsiktsmaterial som publiceras på tidningarnas nyhetssajter.

Den andra kritiska punkten rör avsaknaden av en problematisering av den tidsmässiga avgränsningen i den kvantitativa analysen av tidningarnas kommentarer och ledartiklar. I en fotnot går att utläsa att innehållsanalysen bygger på det åsiktsmaterial som publicerades under perioden 1 september till 30 november 2013. Avgränsningens omfång är i sig inget problem. Problematiken ligger istället i att den valda analysperioden sammanfaller med tidpunkten för valet till Stortinget hösten 2013.

Forskning har visat på förekomsten av så kallade valårseffekter när det gäller mediernas

dagordning, journalisters syn på sin yrkesroll og människors förtroende för samhällsinstitutioner. I samband med valår ökar, av förklarliga skäl, den politiska rapporteringen i nyhetsmedia. Likaså tenderar det journalistiska språkrörsidealet att stärkas hos journalister och människors intresse för politik och förtroende för politiska institutioner ökar. Det innebär rimligen att också den tolkande och kommenterande journalistiken torde skilja sig något mellan valår respektive mellanvalsår.

Med utgångspunkt i resultaten av den kvantitativa innehållsanalysen ställer författarna sig frågan hurvida den regionala offentligheten förlorar på att de regionala nyhetsmedierna i så stor utsträckning väljer att fokusera på nationella sakfrågor och också drivs av en strävan mot ta plats på den nationella debattscenen. De undrar också vad det egentligen innebär för den lokala och regionala identiteten att regionmedierna är mer intresserade av nationella frågor än lokala i sin kommenterande journalistik.

Lin Prøitz: Selvbilde – fra selvportret til #selfie

Oslo: Universitetsforlaget, 2016. E-bok.

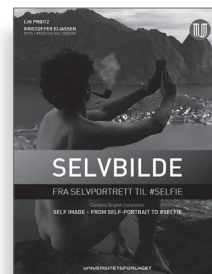
I december 2013 offentliggör beskytteren af det engelske sprog om nogen, *Oxford Dictionary*, en definition på en selfie. Brugen af ordet var i årets løb steget med 17.000%. Procenttallet siger noget om udbredelsen af selfies, og det siger noget om, at selv the etablissement måtte nu definere sig.

Med Oxford Dictionary's definition og holdning til selfien sker der også noget generelt med holdningen til selfies. Det bliver noget alle taler om, og det bliver almindeligt for alle at tage selfies. Der kom også en anden holdning til det at forske i selfies. Hvor man

Boganmelder: **Bent Fausing**, lektor, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns universitet.

Min fråga är dock hur stor del av tidningarnas nationella fokusering som egentligen är ett resultat av det pågående valet. Är det ens rimligt att dra några generella slutsatser om den regionala åsiktsjournalistikens innehåll och utveckling baserat på det underlag som studien bygger på? Det jag saknar är alltså ett kritiskt förhållningssätt från författarnas sida till vad den valda tidpunkten – det vill säga ett valår – kan tänkas ha för betydelse för åsiktsjournalistiken i allmänhet och den kommenterande journalistiken i synnerhet.

Bortsett från den nyss nämnda kritiken, råder det ingen tvekan om att boken *Kommentaren – en sjanger i endring* ger ett viktigt bidrag till forskningen om mediernas betydelse för demokratin och dess roll i det digitala samhället samt om hur villkoren för kommentariatet ser ut och vilka större utmaningarna, men också möjligheterna, framtiden kan tänkas bjuda på.

tidligere mærkede en meget tydelig afstandtagen og mere eller mindre latent aggression, blev man mere interesseret og åben over i al fald forklaringer på fænomenet. Der kunne stadig være afstandtagen og stigmatisering som så blev forklædt som patologisering (narcissisme), der dog havde været en del af argumentationen imod selfies fra starten af, men nu blev intensiveret.

Samtidig begynder de etablerede museer at lave udstillinger om selfies, hvor man benytter lejligheden til at hente gamle selvportrætmalerier og -fotografier frem for at vise at det nye også var gammelt. Og omvendt, det gamle var også nyt. Ofte glemte man, at det nye var, at man kunne dele de nye digi-

tale billeder på sociale medier. Men der blev lavet mange udstillinger på de gamle museer om det nye mediefænomen, selfien, i løbet af 2014-2016 i Stockholm, København, Berlin, Karlsruhe, Lyon og Edinburgh¹. Saatchi Gallery i London vil i løbet af 2017 lave endnu en udstilling.² Hvor velmente disse udstillinger er, så er de ofte også meget distancerende i deres moraliseren og i deres forsøg på at være 'ung'. Patalogiseringen stod højt på listen frem for en analytisk, stilistisk og ikke mindst oplevelsesmæssig forståelse – både på udstillinger og i katalogerne, der fulgte med udstillingerne. De var dybe i deres moraliseren og oftest overfladiske i deres formidling.

På mange måder minder Lin Proitz katalog, *Selvbilde. Fra selvportet til #selfie* om denne tendens – og adskiller sig også fra den i visse henseender. Teksten er skrevet til en udstilling med Kristoffer Eliassens fotografier på Preus Museum, denne udstilling hed *#Jeg* og blev vist mellem 2.9.16 og 19.3.17. Desuden var der et seminar med titlen *Self/Image/Public* 1.-2.10.16 knyttet til kataloget. Jeg vil i det følgende kun forholde mig til selve katalogteksten.

Fremstillingen er historiserende fra den første ytring af selfie i Australien i 2002 til de allernyeste tal for uploads af selfies og hashtags med selfie på Instagram. De historiske afsnit inddrager eksempler på og overvejelser over malerier og de tidlige fotografiers portrætter og selvportrætter samlet omkring visitkortfotoet og familieportrætter. Teksten fremstiller 2015, altså cirka året efter Oxford Dictionary definition kom frem, som skelsættende. To nye tendenser kom til betoner forfatteren. For det første, at den dominerende bedømmelse også i forskningsudgivelser er at betragte selfien som udtryk for narcissisme. For det andet begynder man at se selfier som en mulighed for kvinder til at afprøve poseringer, affekter og grænser og derigennem få 'empowerment' og blive et selvstændigt og myndigt menneske.

Jeg skal vende tilbage til det problematiske ved at sætte grænsen så markant omkring 2015. Det teoretiske grundlag bliver lagt af en række udgivelser om selfier fra omkring 2015 og desuden med en fundering i Michel Foucaults og især hans begreber om selvsty-

ring og selvstyringsteknologier samt hans forestilling om de heterotopiske rum, dvs. rum hvor moral og social orden forstyrres. De konventionelle værdier og praksisser, som omgiver rummene bliver udfordrede. Også af selfierne.

Det kulturhistoriske forløb er korte og gode. Derimod virker bestemmelserne omkring narcissisme meget forhastede. Allerede i 2012 og 2013 er der kritik fremme imod at se selfierne som patologi og narcissisme,³ og denne tidlige kritik er slet ikke omtalt. Den havde ellers stemt godt overens med at betragte og analysere selfien som 'empowerment' og alternative fortolkninger (heterotopiske rum). En af fejlene til dette kan være, at litteratursøgningen synes at begynde ved 2015. Før var den meget negative holdning til at undersøge selfier som kulturelt og æstetisk fænomen særdeles mærkbar, det var lavkultur, det var ikke kun en middelmådig kunst med Bourdieus formulering, det var slet ikke noget at beskæftige sig med. Efter blåstemplingen fra Oxford Dictionary blev det mere mainstream, og det blev legalt at tale om, tage og forske i dem.

Trods alt dette står selfien stærkt, end ikke den etablerede kunst har været i stand til at lave modstandsdygtige eksempler. Placeringen i mainstream og i alternative rum har tilsyneladende virket farlig og fortsætter med at virke voldsom. Også Kristoffer Eliassen sikkert stiliserede og silhuetagtige fotografier af selfiesituationer til udgivelsen og udstillingen virker tamme og konstruerede.

Her nærmere vi os noget central, som hverken billeder eller tekst rigtig har fat i, nemlig selfien egenart. Selfien er ukonventionel, uhøjtideligt og spontan. Det er dens heterotopi. Det er det, der fanger, og det er det, der får en særlig stemning frem. Samtidig er motivet spejlvendt, som i et spejl. Hvorfor, fordi vi skal se os selv, som når vi skaber os foran et spejl. Alle smartphones har spejl og ikke konventionel gengivelse. Dette er vigtigt, når vi taler om teknologien, og vi bruger teknologien, der er knyttet til selfier, fordi den indskraver sig i et kulturelt forløb fra renæssancen, hvor spejlet kommer til, og individet bliver et subjekt. Ikke en masse, men et individ for sig selv, det bliver unikt. Det er også vigtigt, at den teknologi,

man benytter ikke kommer længere væk end i arms længde (evt. med en selfiestick). Det giver sammen med den vidvinkel, der er på alle smartphone er særlig close-up æstetik, man må rykke tæt sammen, hvis man vil lave en selfie med flere personer, en usie, og en stærk intimitet kan komme ind i billedet, ikke kun som meget tæt nærvær til hinanden, men også som en meget stærk intimitet i åbning af ansigter med smil og store grin i billedet og ud af billedet.

Selfien hører til et tidsrum, hvor vi navigerer uden klare grænser for individ og samfund. Det kræver et stærkt jeg at være et flydende subjekt. Set i den sammenhæng hører selfien med til at finde og eksperimentere med subjektet og ikke mindst subjektets grænser. Man skal kunne rumme sig selv, for at kunne rumme andre.

I afsnittet om Mobilgenerationen (s. 36) er der nogle glimrende citater, der belyser denne komplekse formulering omkring og krav til

subjektet godt. Men de er uden præcise henvisninger. Desuden mangler omtale af den betydningsfulde feedback på de sociale medier for at bestemme den ontologiske sikkerhed (Anthony Giddens), som selfierne blive en del af. I det hele taget virker henvisninger og forklaringer ofte mangelfulde, især når man tænker på forlaget (Universitetsforlaget), hvor bogen er udgivet. Med hensyn til mangel på henvisninger virker den til tider som bevidst fortrængning.⁴

Ligesom selfiens projekt er at lade subjektet rumme sig selv for at kunne rumme andre, kunne man sige, at bogen i sig selv mangler denne rummelighed af andre eller skærer for hurtigt bort f.eks. fra Judith Butler, der forbliver omtalt ved for korte honnørord. Teknologien konstrueres via hvordan vi taler om, bruger og får den forklaret. Det kunne man også sige om selfien, men selfien bliver desværre ikke rigtig konstrueret eller forklaret tilstrækkeligt eller rummeligt i bogen.

Noter

1. De tre sidste steder, drejede det om same udstilling, der blev indarbejdet i de forskellige samlinger de tre steder. Udstillingen hed på de respektive sprog 'Jeg er her': <http://www.i-am-here.eu/en/the-project.html>.
2. "Saatchi Gallery to explore selfie as an art form" *The Guardian* 23.1.17.
3. Bent Fausing "Se selfie. Selfies og kampen om anerkendelse" in: *Kommunikationsforum*, København juni 2013 (en længere engelsk udgave august 2013: "Selfies and the Search for Recognition. See for your Selfie").
4. Der er ingen henvisninger til Crystal Abidin, Luna Dolezal, Bent Fausing, André Gunthert, Katrin Tildenberg og end ikke til Theresa Senft's banebrydende initiativ Selfie Research Network, Facebook.

